

Az *Új Idők* című lapban 2001-től 2005-ig évről évre jelentek meg Molnos Angéla nyelvművelő írásai, *Jövőnkért a magyar nyelv ügyében* cikksorozaton belül. Cikkei olvasmányosak, sokat tanulhatunk belőlük tiszta magyar nyelvünkről. Nagy megtiszteltetésnek tartom, hogy segítőtársként betekinthessem Angéla kutató munkájába. Élmény volt együtt felfedezni nyelvünk rejtelseit. Lázasan lapoztam és olvastam fel a Czuczor—Fogarai nagyszótárból az adott szóra vonatkozó részeket, amikor a gyökök jelentését tisztáztuk.

Nemcsak belepillanthattam, hanem együtt is dolgozhattam vele. Három cikket közösen írtunk, melyek napvilágot láttak az *Új Idők* című folyóiratban: *Hogyan fedeztem fel a gyököket?*, *Gyümölcseink gyökei*, *Magyar mag, meggy és hitregéink* címmel. Nyelvápoló munkánk még jobban elmélyült, mikor a *Gyógyítsunk magyarul!* című orvosi fogalomtárt szerkesztettük. Feladatom volt lejegyezni üléseinken a javításokat, javaslatokat, melyeket közösen vezettünk be a gépbe. Egy idő után annyira belemélyültem az orvosi fogalmak világába, hogy én is gyűjtöttem észrevételeim, sőt volt olyan címszó, melyre sikerült szóajánlatot kidolgoznom. Nyelvi szempontból is volt egy nemes feladatom: ellenőriznem kellett a sorvégi, gyök szerinti elválasztásokat. Ehhez pedig továbbra is tanulmányoztam a Czuczor—Fogarasi nagyszótárt. Eme könyv elkészültét követően több időnk volt a Magyarító könyvecske hatodik kiadásán dolgozni. Az üléseket Angéla vezette, jelenleg jómagam. Hetente egy alkalommal találkozunk és az Angéla által meghatározott módszer szerint dolgozunk. A könyvecske javítási, átdolgozási munkálatainál is számos olyan eset van, amikor át kell gondolni, kutatni kell az adott címszó eredetét. Angéla úttörő munkáját szeretném folytatni jelen írásomban és a jövőbeliben is, hiszen fontos ébren tartani nemzetünk ősi nyelvét, továbbadni az őseink által ránk hagyott tudást.

Gyökeink megfordíthatósága (1)

Gömbölyű, kerek, dudoros, csavarodott

Egytagú szavaink ősi jellemzője megfordíthatóságuk. Ezt a kijelentést Magyar Adorján **A z ősműveltség**

címmű könyvében olvastam. Jegyzeteimből kiírtam az összes általa megemlített egytagú és megfordítható gyököket. Szeretnék ezzel foglalkozni az elkövetkezendőben, és bemutatni munkám eredményét. Sokat segít gyökeink értelmezésében a Czuczor—Fogarasi nagyszótár. Az első csoport, amit kiemeltem a felsorolásból, a gömbölyű, dudoros, kerek, csavarodó jelentést hordozzák magukban: gob, göb, gub, güb. Megfordítva pedig: bog, bög, bug, бүг vagy бүк(k). Itt meg kell jegyeznem, hogy szavainkban az értelmet a mássalhangzók hordozzák, a magánhangzók cseréje, váltakozása nem változtat a jelentésen.

Lássuk a gyököket. Gob, göb általában jelent összehúzott, gömbölyödött testet, különösen púpot, kinövést, dudort állati vagy növényi testen. Mint törzsök megvan a göbre, göbör, göbörödik származékokban. Göbre tájszó, mely gömbölyű, dudorú kis fazék, kis csupor. Megfordítva az általunk is jobban ismert: bögre. Göbör jelent összehúzódott, merevült, fagyott valamit. Rokon vele a gömb, gömbör, gömbölyű, s ennél fogva kerekdedet, dudorodottat is jelent. Göbörödés valamely testnek fagy általi megmerevedése, összezsugorodása. A göb szó természeti hangot is jelent, mely a göbbed, göbben igékben, göbe, göbec, göbedék nevekben létezik. Göbben vagyis mintegy göb hangot hallatva lebukik. Göbö nem más mint hízlalásra szánt disznó, más szóval gőnye. Székelyföldön pedig a víz által a folyam medrén ásott gödröt jelent, melyben a víznek hirtelen mélysége, göbbenése van. Göbecnek nevezik a víz sebes folyása által vájt kisebb gödört.

Gob, göb gyökünk fordítottja bog, bög. Önálló gyök, mely általában csomóalakú dudorodás, kinövés fákön és növényeken. Más szóval göcs; kiálló, kidudorodó valami, pl. bog, csomó, domb, hant, rög, göröngy. **Göcs a fán, göcs a fonalon, madzagon. Göcsöt kötni, megoldani.**

Így nevezik némely növény fejeit; például a kenderét, mely másképp: buga. Itt kitérnék a másképp szó helyesírására. Magyar Adorján és a Czuczor—Fogarasi nagyszótárban is rövid p-vel írandó: más-kép. Felkaptam a fejem, ugyanis a jelenlegi helyesírás szerint hosszú p-vel írjuk: más-képp. Köztudott, hogy a kép szó nyelvünkben nem képp, hanem kép. A másképp szó eltakarja a gyök eredeti képét. Zavarossá, elhomályosulttá válik és eszünkbe sem jut, hogy itt a más módon, más formán jelentést a más-kép hordozza. Ahogy lapoztam és olvastam a bög gyök származékait, feltűnt böglész szavunk, melynek értelmét nem ismertem. Böglész vagyis böngész, elmaradt böngőket, bingyókat keresgél. Eredetileg böngölész. Az előbbieket elolvasva egy új szóval gazdagodtam.

Gub szavunkat elvont gyökként tartja számon a Czuczor—Fogarasi nagyszótár. Származékaiban a guba, gubacs, gubó, gubanc értelmében is megtalálható gub gyökünk jelentése, vagyis a hupásság, kanyarodás, tekeredés, gömbölyűség. Fordítottja a b

ug

, ami nem más, mint bog.

Növénymagok bogos tokja. Buga pedig gubacs, guba a fákon. Székelyeknél jelent szemgolyót is. Buglyos, ami összekuszált, kócos, de jelent tömött szirmú virágot is. Jómagam a másik hangalak változatot a baglyas, boglyast ismertem. Különösen tetszett bugolya szavunk. Némely madarak bóbítóját hívják így, valamint jelent virágfüzért, virágköteget, csokrot.

Güb gyökből ered a gübe, mely a víznek örvényes mélysége; másképp göbe. Visszafele olvasva büg. Hiába kerestem ezt a szót a szótárban, nem találtam. Aztán hirtelen megvilágosodott előttem, hogy a zöngétlen társát is keressem, hiszen ugyanazt a jelentést hordozza, egy gyökről van szó. Rátaláltam bük(k) szavunkra. Már ott is volt az első sorokban a megoldás: eredetét tekintve bog vagy bög gyökkel rokon.

Bög

fa vagyis bükkfa nem más, mint ágasbogas fa. Neve lényeges jegyét magában hordozza.

Írásomban szerepel az önálló és elvont gyök fogalma. Mit is jelenthetnek? Önálló az a gyök, mely minden hozzátét nélkül is határozott jelentésűek – olvasom a Czuczor—Fogarasi nagyszótár bevezetőjében. Például: fa, fű, fény, nap, jó, rossz, én, te, üt, ver. Más szóval gyökszók. Vannak olyan gyökök, melyek önállóan nem divatoznak, de több különböző képzőt elfogadnak. Ebből azt a következtetést vonják le a szótár szerzői, hogy egykor határozott jelentésűek lehettek. Például: fakad, fakaszt, apad, apaszt, eped, epezst. A csak származékaiban élő gyököket elvont vagy pusztá gyököknek nevezzük. Például: csör(csörög, csörtet), dör(dörög, dörren), pör(pörcc, pörköl), bon(bong), szusz(szuszog, szusszan) ill(illat, illan), ir(irgalom), isz(iszam=csusszanó mozgás; iszki=elsurranó mozgás), om(omol, omlik), bom(bomol, bomlik), bombék(bimbó). Mindezekből a példákban látni, hogy a gob, göb, gub, güb gyökökben felfedhető lényeges jegy a gömbölyűség, kerekesség, dudorosság, csavarodottság. Ami messzemenően csodálatos, hogy megfordított hangalakjuk a bog, bög, bug, büg vagy bük(k) is magában hordozza a felsorolt jelentések valamelyikét.

Göncziné Orbán Ildikó

LSZM munkatárs